

Андрій ЧМИР,
orcid.org/0000-0001-5662-5788
аспірант кафедри української літератури та компаративістики
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
(Одеса, Україна) *chmyr_andrew@ukr.net*

СУЧАСНИЙ ІСТОРИЧНИЙ РОМАН-КРОСОВЕР (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ «СПРАВЖНІЙ МАЗЕПА» П. КРАЛЮКА)

У статті розглянуто твір «Справжній Мазепа» (2017) Петра Крالیюка (нар. 1958), який є прикладом сучасного історичного роману-кросовера. Було встановлено, що на сьогодні питання визначення поняття «кросовер» залишається відкритим. Цей літературний феномен дослідники характеризують як форму повторів, жанр або власне твір. Сам кросовер у літературу прийшов із кінематографа, де означав поєднання в одному фільмі елементів інших. У художній творчості він вказує на синтетичну природу певного твору, який містить у собі сюжети, мотиви та персонажів з інших книг.

Перша редакція «Справжнього Мазепи» П. Крالیюка мала назву «Римейк» (2008), що на рівні паратексту (а саме заголовку) вказує на спрямованість цього роману на текст-попередник. З'ясовано, що в основі «Римейка» постає творчість Миколи Гоголя (1809–1852), зокрема його повість «Тарас Бульба» (1835). Натомість назва «Справжній Мазепа» відсилає читача до оригінального переосмислення недописаного роману «Гетьман» (1831) вищезгаданого представника «української школи». Характерно, що над таким рукописом у творі П. Крالیюка працює божевільний графоман Едічка, який знаходиться в психлікарні.

В тексті «Справжнього Мазепи» згадано про значну кількість літературних джерел, однак центральне місце в ньому займає насамперед спадщина М. Гоголя. Історичний роман П. Крالیюка поглиблений завдяки алюзіям, які спрямовують увагу реципієнта насамперед до реалії художньої творчості. Ремінісценції у творі письменника ХХ ст. доповнюють сам текст асоціаціями. Цитати в «Справжньому Мазепі» дослівно найчастіше передають уривки з поезій О. Пушкіна та Т. Шевченка. Прикметно, що в історичному романі П. Крالیюка міститься три топоси, кожен з яких претендує на розгляд як окремих кросовер.

Важливим є той факт, що розповідачем у творі автора виступає психіатр Леонід (Левко), в якому можна впізнати героя повісті «Майська ніч, або Утоплена» (1831) М. Гоголя. Красномовним із погляду розкодування творчості представника «української школи» постає оточення молодого лікаря: продавчиня Галя та її залицяльник Явтух Макогоненко, ескулап Вакуленко та його жінка Оксана, головлікар Пантелеїмон Рудик та підлеглий йому Опанас Іванович. У такий спосіб кросовер у «Справжньому Мазепі» здійснений на рівні персонажів, сюжету і мотиву.

Ключові слова: жанр, кросовер, історичний роман, Микола Гоголь, алюзія, ремінісценція, цитата.

Andrii CHMYR,
orcid.org/0000-0001-5662-5788
Postgraduate at the Department of Ukrainian Literature and Comparative Studies
Odesa I.I. Mechnikov National University
(Odesa, Ukraine) *chmyr_andrew@ukr.net*

CONTEMPORARY HISTORICAL CROSSOVER NOVEL (BASED ON THE MATERIAL OF THE WORK “THE REAL MAZEPA” BY P. KRALIUK)

The article examines the work “The Real Mazepa” (2017) by Petro Kraliuk (b. 1958), which is an example of a modern crossover historical novel. It was established that today the question of defining the concept of “crossover” remains open. Researchers characterize this literary phenomenon as a form of repetition, a genre or a work itself. The very crossover in literature came from the cinema, where it meant the combination of elements of other elements in one film. In artistic creation, it indicates the synthetic nature of a certain work, which contains plots, motifs and characters from other books.

The first edition of “The Real Mazepa” by P. Kraliuk was called “Remake” (2008), which at the level of paratext (namely, the title) indicates the orientation of this novel to the predecessor text. It has been found that the work of Mykola Hohol (1809–1852), in particular his story “Taras Bulba” (1835), is the basis of “Remake”. Instead, the title “Real Mazepa” refers the reader to the original reinterpretation of the unwritten novel “Hetman” (1831) by the aforementioned representative of the “Ukrainian school”. It is characteristic that such a manuscript in the work of P. Kraliuk is worked on by the crazy graphomaniac Edichka, who is in a mental hospital.

The text of “The Real Mazepa” mentions a considerable number of literary sources, but the central place in it is primarily the heritage of M. Hohol. P. Kraliuk's historical novel is in -depth thanks to allusions, who direct the attention

of the recipient primarily to the realities of artistic creativity. Reminiscence in the work of the writer of the XX century. Complement the text itself with associations. Quotes in "The Real Mazepa" are literally transmitted by excerpts from the poetry of O. Pushkin and T. Shevchenko. It is noticeable that P. Kraliuk's historical novel contains three toposes, each of which claims to be considered as a separate crossover.

It is important that the narrator in the author's work is the psychiatrist Leonid (Levko), in whom one can recognize the hero of the story "May Night, or Drowned" (1831) by M. Hohol. The entourage of the young doctor is eloquent from the point of view of decoding the creativity of the representative of the "Ukrainian school": saleswoman Halia and her suitor Yavtukh Makohonenko, aesculapian Vakulenko and his wife Oksana, head doctor Panteleimon Rudyk and his subordinate Opanas Ivanovych. In this way, the crossover in "The Real Mazepa" was carried out at the level of characters, plot and motive.

Key words: genre, crossover, historical novel, Mykola Hohol, allusion, reminiscence, quote.

Постановка проблеми. Одна з найголовніших особливостей літератури епохи постмодерну – це її інтертекстуальність, яка проявляється в цілій низці напрямків. Це і включення в текст численних цитат із різних творів інших авторів, коли процес читання перетворюється на гру в розгадування імен та назв, і літературна переробка (обробка) творів, що належать іншим письменникам, коли рух сюжету набуває нового, несподіваного для читача напрямку, і «відкриття» невідомих нікому шедеврів (йдеться про випадки, коли, ґрунтуючись на специфічних для художнього світу того чи іншого письменника-класика характеристиках, автор створює свій власний текст, але приписує його відомій у літературі постаті або ж навіть перетворює цього видатного творця на учасника вигаданих ним подій). Запропонована стаття знаходиться в руслі заданої проблематики – шляхів та способів літературної обробки (переробки) відомих сюжетів і образів, діалогу жанрів у творах сучасної літератури.

Аналіз досліджень. Оскільки намагатимемося довести визначення жанру роману «Справжній Мазепа» (2017) Петра Кралюка як кросовера, будемо спиратись на літературознавчі праці, в яких розробляється теоретичне обґрунтування цієї категорії. Принагідно треба зауважити, що явище кросовера в українській літературі ще недостатньо досліджене, тому воно чекає майбутніх подальших потракувань.

Кросовер – це жанр, який спочатку виник у кінематографі, але пізніше набув активного вжитку і в художній літературі. Суть його полягає в тому, що, спираючись на вже відомі твори, письменник вибудовує на їх основі новий витвір мистецтва. В такий спосіб у красному письменстві можуть відбуватися зовсім несподівані літературні «зустрічі» героїв, сюжетів тощо. Постмодерна епоха, втративши фундаментальну опору у вигляді будь-якої істини, стала середовищем існування плюралізму. Така собі «літературна ентропія» породила зіштовхування деяких творів, подекуди кардинально різних, між собою. Кросовер зміг поєднати в собі складові декількох худож-

ніх книг, що свідчить про експериментальність, гіпертекстуальність та еволюційність літературного процесу.

Почнемо з того, що дослідники по-різному визначають сутність «кросовера». У своїй монографії «Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр» (2011) Софія Філоненко характеризує його як «оригінальну й нечасту **форму повторів**», що «поєднують сюжети, мотиви, персонажів із творів різних авторів» (Філоненко, 2011: 48). На думку літературознавиці, дублювання окремих елементів творів і введення їх у новий контекст стає запорукою створення кросовера. Євген Васильєв, автор монографії «Сучасна драматургія: жанрові трансформації, модифікації, новації» (2017), присвятив вищезазначеному явищу окремий підрозділ, який має назву «Драма-кросовер». Дослідник визначає його як **жанр** кінематографу, «в якому перетинаються сюжетні лінії двох або більше творів і/ або розробляється тема зустрічі персонажів різних фільмів. Як правило, це стрічка фантастичного або пригодницького характеру, а персонажі, що зустрічаються у кросовері, є культовими лиходіями або монстрами» (Васильєв, 2017: 449). Згодом, за словами Є. Васильєва, відбувається міжмистецький перехід і кросовер починає функціонувати безпосередньо в літературі. Його значущі принципи, порівнюючи з кінематографом, у красному письменстві не змінилися. Він продовжує бути синтетичним літературним утворенням, яке складається з кількох творів-конструкцій.

Із-поміж останніх осмислень дефініції «кросовера» варто згадати розвідку «Своєрідність процесу міфологізації літературного образу» (2021) Тетяни Прищепи. Літературознавиця лаконічно зауважує, що «кросовер (англ. crossover) – **твір**, у якому поєднуються елементи й герої декількох незалежних одне від одного творів» (Прищепи, 2021: 250). Як бачимо, кросовер постає доволі складним і специфічним літературним феноменом, оскільки, з одного боку, він презентує нове явище, а з іншого – таке, що утворене з уже наявних та відомих письменникові частин. Вихо-

дячи з того, що кросовер передбачає включення автором мотивів, сюжетних ліній різних добре знайомих читачу творів інших письменників, зустрічі персонажів, вигаданих різними митцями слова, або літературних персонажів та історичних постатей, виникає необхідність дослідити сенс поєднання П. Кралюком доль героїв різних творів Миколи Гоголя в єдиному просторі художнього світу його роману.

Мета статті – виявити комплекс тем, мотивів, сюжетних ліній, системи образів, що належить відомим творам письменників-класиків, які знаходяться всередині роману «Справжній Мазепа» П. Кралюка, та визначити їхню спрямованість і шляхи їх включення.

Виклад основного матеріалу. «Справжній Мазепа» є прикладом роману-кросовера історичного спрямування і тому він не тільки містить імена та факти, пов'язані з реальними значними історико-культурними подіями, але й істотно вирізняється від історичних творів сучасної української літератури. Слід підкреслити, що перша редакція цього твору письменника мала назву «Римейк» (2008) (Кралюк, 2009). Уже на паратекстуальному рівні першого видання, а саме назви роману («Римейк»), заковано направленість цієї книги на діалогічність, відсилання до вже відомого літературного твору, його творче переосмислення. Тобто, в першій редакції свого роману П. Кралюк одразу ж спрямовує увагу читача на ту особливість, що його твір «Римейк» є своєрідним переглядом конкретного літературного тексту, який відомий реципієнту. Автор вдається до художньої ревізії, вибираючи з певного твору найсуттєвіше і осучаснюючи його.

Оскільки саме перша редакція роману «Справжній Мазепа» стала предметом розгляду в декількох статтях, зупинимось саме на цих критичних оцінках. У цьому творі П. Кралюка основні події відбуваються в психікарні, персонажами виступають чудернацькі пацієнти, а деякі з них мають літературні нахили. Найяскравішим серед них є графоман Едічка, який хворіє на депресію. Сергій Дзюба у своїй рецензії на вищевказаний роман П. Кралюка підкреслює, що «шиз Едічка, спокусившись Нобелівською премією, у творчому екстазі строчить «нетлінку» – чудернацький римейк гоголівського «Тараса Бульби», упхавши до нього, крім самого Миколи Васильовича, купу історичних персонажів. Таким чином Гоголь, Пушкін, Шевченко, Штернберг, Белінський і Кукольник разом із царем Олександром Першим опиняються в модному санкт-петербурзькому літературному салоні – «Домі Пріапа»» (Дзюба, 2009).

Як бачимо, С. Дзюба мотивував перетинання в романі «Справжній Мазепа» багатьох історичних постатей хворою уявою Едічки.

У своїй книзі «Ревізії пам'яті: літературна критика» (2011) Ярослав Поліщук досить стримано сприйняв появу твору П. Кралюка в українському культурному просторі. З-поміж плюсів літературознавець вказує на той факт, що автор «Справжнього Мазепа», «імовірно, заскочить читача багатством літературних ремінісценцій та алюзій, до яких його роман апелює. Тут і сюжетні схеми Гоголевих творів – передусім «Ночі перед Різдом» і «Тараса Бульби» з наскрізною історією про батька-козака та двох синів-антиподів. Можна б іще завважити в тлі тіні «Мертвих душ» та «Ревізора», але вони менш помітні. Тут-таки й пафос Шевченкових оцінок, запозичених з «Кобзаря» – козаків, москалів чи німців. І дух народної думи, яку майстерно стилізує автор, і пародія Байронової поеми «Мазепа», що виопуклює стереотип гетьмана-коханця» (Поліщук, 2011: 78). Як бачимо, обидва дослідники роману П. Кралюка враховують те, що сам текст виступає своєрідною ареною, на якій відомі літературні герої змагаються за читацьку уяву. Вагоме смислове ядро «Справжнього Мазепа» складають саме твори М. Гоголя. Тому, за словами Наталії Коваль, у вищезгаданому романі автора «відчувається Гоголівський містицизм» (Коваль, 2012).

Вінтерв'ю газеті «День» (2009) П. Кралюк зізнався, що перша редакція його роману («Римейк») дійсно ґрунтувалася на творчості такого представника «української школи» як М. Гоголь. За задумом письменника, його «Римейк» був кардинальним переглядом повісті «Тарас Бульба» (1835). Як бачимо, назва роману цілком відбиває його сутність. Автор «Справжнього Мазепа» зауважує, що написаний ним твір – «це суцільна провокація» (Решетилова, 2009). Звернення П. Кралюка до творчості М. Гоголя можна вмотивувати тим, що сфера зацікавлень письменника ХХ ст. періодично стикається з літературною спадщиною представника «української школи». Принагідно підкреслимо, що за таких умов цілком логічно виглядає поява науково-популярної книги П. Кралюка «Таємний агент Микола Гоголь» (2021), в якій обґрунтовується актуальність повісті «Тарас Бульба» в наш час. Автор переконує, що ця повість – «це справді глибокий твір, який розкриває як ментальність українців, так і їхні взаємини з сусідами – поляками та євреями. Також цей твір є тонкою насмішкою над російськими ідеологічними стереотипами» (Кралюк, 2021: 16). Враховуючи вагомість національних типів у «Тарасі

Бульбі», зрозумілим видається прагнення П. Кралука якимось обіграти у своєму романі цю повість М. Гоголя.

Друга редакція роману «Римейк» мала вже назву «Справжній Мазепа». Можливо, в такий спосіб автор хотів показати, що акцент змістився. Твір П. Кралука став не стільки переосмисленням «Тараса Бульби», скільки текстом недописаного історичного роману «Гетьман» (1831) М. Гоголя про лідера запорозьких козаків Якова Острянина (?–1641). Прикметно, що в самому романі П. Кралука Леонід називає рукопис Едічки саме як «Гетьман» («Гоголь хотів написати роман під такою назвою. Можливо, про Мазепу...» (Кралука, 2017: 188), – міркує розповідач). У тексті божевільного графомана замість Остряниці героєм стає український військовий і політичний діяч Іван Мазепа (1639–1709). Припустимо, що саме в хворій уяві Едічки розкривається «справжність» цього гетьмана. Такі спостереження вмотивовують назву роману. В самому творі П. Кралука звернення до цих постатей пояснюється підготовкою до двох ювілеїв – М. Гоголя та українсько-шведського союзу (подія, що одразу викликає асоціації з І. Мазепою).

Спрямованість роману П. Кралука на поєднання реального та фікційного, того, що має відношення до історії, та того, що є продуктом художньої творчості, стає явною вже на його паратекстуальному коді. Крім назви («Справжній Мазепа»), цей твір письменника має красномовний епіграф: «*Опасно шутить писателю со словом*». Вищезгадані слова («Небезпечно жартувати письменникові зі словом») із публіцистичного збірника «Вибрані місця із листування з друзями» (1847) належать М. Гоголю (Гоголь, 2010: 21). Сам П. Кралука таким чином коментує наведену фразу у своїй книжці «Таємний агент Микола Гоголь»: «Життя – це гра. А художня література – гра й поготів. Маємо тут справу з грою уяви. І часто в цій грі мимоволі на поверхню виходить сокровенне. Навіть те, що сам письменник волів би сховати. «Опасно шутить писателю со словом», – говорив Гоголь. Отже, усвідомлював цю «опасность»» (Кралука, 2021: 182). У такий спосіб, якщо назва є знаком намагання автора надати максимально об'єктивне («справжнє») трактування реальної історичної постаті, Івана Мазепи, то епіграф до роману «Справжній Мазепа» орієнтує читача на сприйняття літератури, точніше – творчої діяльності письменника, а саме – Миколи Васильовича Гоголя, представника «української школи», ключовою для розуміння цілісного задуму цього твору особистості.

Розумінням літератури як гри уяви обумовлена інтертекстуальність роману П. Кралука. В «Справжньому Мазепі» безпосередньо згадується велика кількість літературних творів. Переважно це спадщина М. Гоголя (п'єса «Ревізор» (1836), повісті «Ніч перед Різдом» (1832), «Записки божевільного» (1834), «Невський проспект» (1835), «Тарас Бульба» (1835), «Шинель» (1842), романи «Гетьман» (1831), «Мертві душі» (1842), збірка «Вечори на хуторі біля Диканьки» (1829–1832)). У романі П. Кралука зазначено ще про такі літературні твори як поеми «Шахнаме» (1010) А. Фірдоусі, «Гавриїліада» (1821), «Полтава» (1829), «Мідний вершник» (1833) О. Пушкіна і «Гайдамаки» (1841) Т. Шевченка. «Справжній Мазепа» апелює до багатьох відомих здобутків літератури, вступаючи з останніми в своєрідний діалог. Класична художня творчість продовжує зберігати свою актуальність, про що засвідчує у своєму романі П. Кралука. Персонажі «Справжнього Мазепи» живуть саме в координатах традиційної літератури, яка диктує їм приписи, навіть у нігілістичну епоху постмодерну.

Крім прозорих згадок, роман П. Кралука просякнутий численними **алюзіями**, «лаконічними натяками, відсиланнями до певного літературного джерела, явища культури, історичної події з розрахунку на ерудицію реципієнта, який повинен зрозуміти закодований зміст» (Ковалів, 2007: 57), котрі потребують читацького розшифрування. Алюзії в «Справжньому Мазепі» відкривають перед читачем ще один – підтекстовий рівень твору. Наприклад, один із пацієнтів – Професор, написавши есе, згодом намагається його спалити. Це відсилає як до виразу з роману «Майстер і Маргарита» (1967) М. Булгакова про те, що «рукописи не горять» (Кралука, 2017: 90), так і до літературної легенди про спалення М. Гоголем друкого тому «Мертвих душ».

Додаткову сугестивну роль твору П. Кралука надають **ремінісценції**. Вони здатні викликати в читачів асоціації, тому контекст «Справжнього Мазепи» ще більше поглиблюється. Нагадаємо, що «ремінісценція – різновид інтертекстуальності, відгомін літературного твору, відчутний в іншому літературному творі, опосередковане, приховане, незадокументоване, неточне відсилання до іншого тексту, його мнемонічний слід, завдяки якому автор нагадує читачеві про попередні неназвані літературні факти та їх текстові компоненти, викликає складні асоціації» (Ковалів, 2007: 314). Крім закодованих П. Кралуком письменників та їхніх творів, у «Справжньому Мазепі» постають ще додаткові літературні артефакти.

Як приклад ремінісценції в тексті варто навести образ матері одного з пацієнтів, яку звати Марія. Ця трагічна та сильна жінка сама виховує свого сина Андрія, ледве знаходячи кошти для існування. Розповідач при першій зустрічі з нею одразу помічає, що *«з-під її хустки вибивається пасмо сивого волосся. А ще – у неї великі темні очі. Наче у Діви Марії на старовинній іконі...»* (Кралюк, 2017: 3). Такий психологічний портрет поглиблюється завдяки словам самої знедоленої. Леонід пропонує їй допомогу, на що вона відповідає, що *«у кожного свій хрест...»* (Кралюк, 2017: 11). Трагічна доля цієї жінки з промовистим ім'ям Марія суголосна з однойменними героїнями таких творів як поема «Марія» (1859) Т. Шевченка, романами «Марія» (1934) У. Самчука та «Марія з полином у кінці століття» (1988) В. Яворівського. Зауважимо, що, крім зв'язку з іншими літературними творами, образ Марії зі «Справжнього Мазепа» має виразне біблійне прочитання.

Роман П. Кралюка поглиблений завдяки численним **цитатам** із переважно відомих літературних, філософських і публіцистичних джерел. Це такі твори як діалог Платона «Кратил, або про правильність імен», в якому міститься фразеологізм Геракліта Ефеського – *«Усе тече, все міняється»* (Кралюк, 2017: 106), українська народна пісня «Ой на горі та й жінці жнуть» (XVII ст.), романс «Їхав козак за Дунай» (XVIII ст.) Семена Климовського та багато інших текстів. Найчастотнішими в романі П. Кралюка є поетичні рядки О. Пушкіна та Т. Шевченка. В «Справжньому Мазепі» вони стають персонажами, котрі співіснують, ведуть між собою творчі дискусії, причому обидва спілкуються саме українською мовою. П. Кралюк не зіштовхує цих вищезгаданих поетів, а робить їх повноправними вільними митцями сторінок рукопису Едічки.

Саме те, що персонажами роману письменника стають реальні літератори, діячі культури, історії, які вступають у відносини з героями різних художніх творів, є підставою дослідити «Справжнього Мазепу» П. Кралюка як кросвер. У творі автора можна виокремити три топоси: психіатричної лікарні, Санкт-Петербургу XIX ст. і, нарешті, – того роману «Гетьман», який пише Едічка. Кожен із цих топосів можна інтерпретувати як окремий кросвер. Звернемось тільки до першого з них, оскільки саме він поєднує всі інші місця, бо в ньому знаходиться пацієнт лікарні, який зробив Гоголя, Мазепу, Тараса Бульбу і багатьох інших реальних людей та літературних героїв персонажами власного рукопису.

В «Справжньому Мазепі» наявна суб'єктивна форма оповіді: є розповідач, якого звати Леонід (*«Можна й Левком...»*) (Кралюк, 2017: 22), – додає він). Читач здогадується, що в ролі молодого лікаря (точніше – інтерну) виступає герой «Майської ночі, або Утопленої» (1831) М. Гоголя. Як відомо, цей герой однієї з частин «Вечорів на хуторі біля Диканьки» знаходився в конфлікті з батьком, сільським головою. Зіткнення виникло через дівчину Ганну, в яку закохався парубок, але батько виявився «неочікуваним суперником» Левка і всіляко намагався примусити Ганну стати його коханкою. В романі П. Кралюка Левко та Явтух Макогоненко не є родичами. Молодий лікар зустрічає того біля «шопу» (магазину), в якому працює Галина (Ганна). Але його знайомство з дівчиною не відбувається саме тому, що втручається п'яний Явтух. Він вимагає пива в борг і обіцяє, що коли жінка з Італії надішле йому «доляри», продавчиня «защечебече», і віддасть йому «не тільки пиво». В такий спосіб ситуація протистояння старого нахабного та вульгарного Явтуха Макогоненка і Левка з гоголівської повісті збережена. Вона загострюється в напруженому сні героя роману П. Кралюка, коли той нібито бачить, як «підтоптаний залицяльник» заходить до крамниці, дихає перегаром і *«своїми міцними латищами зрїбає дівчину»* (Кралюк, 2017: 20–22). При цьому, як і голова в «Майській ночі», Явтух намагається принизити Левка, називає його «сопляком».

Розвиток подальших подій у романі «Справжній Мазепа» відрізняється від того, як усе відбувається в повісті М. Гоголя, де Левку вдається отримати лист із наказом до батька (чи то від утоплениці, чи від комісара) одружити молодих. Сучасність у творі П. Кралюка виявляється більш ненормальною. В циклі М. Гоголя меркантильність охопила тільки світ «батьків», парубки та дівчата, персонажі «Вечорів на хуторі біля Диканьки», поетичні, їхні серця сповнені кохання. В «Справжньому Мазепі» Галина, побачивши декілька «зелених папірців із портретом якогось президента», виявляє вагання і підкоряється нахабному Явтуху.

Першим із лікарів, з яким зустрівся майбутній психіатр Левко, був Опанас Іванович. Він герой першої з «миргородських» повістей М. Гоголя («Старосвітських поміщиків» (1835)). Як і Пульхерія Іванівна, яка привітала Левка та показала йому його кімнату, виявивши при цьому *«неабияку цікавість»* (Кралюк, 2017: 16). Опис двох «старосвітських поміщиків» побудовано на антитезі «шум, натовп світського життя / доброта та щирість маленького куточку буколічного життя».

Оповідач у повісті М. Гоголя, котрий належить «великому» світу, але завжди з радістю опиняється в просторі «відокремлених власників віддалених сіл», назавжди запам'ятав легкі зморшки та посмішку на обличчях цих старих. Так і «добродій у сірому костюмі», який, як виявилось пізніше, був одним із лікарів на ім'я Опанас Іванович, виступає таким собі філософом із «маленького світу». «Це – провінція, – звертається він до Левка. <...> – Глибинка. Навіть не райцентр. Розваг ніяких. Зате у нас – тихо. А що людині потрібно? Рівновага. Спокій... душевний» (Кралюк, 2017: 7). І далі: «Людина зникає до всього. <...> Вам тут сподобається. І ви залишитесь. Або щось залишиться від вас...» (Кралюк, 2017: 7). Таке привітання одразу відкриває шлях до включення нової людини в спокійний доброзичливий світ провінційного оточення.

Пізніше виявляється, що Опанас Іванович був «чоловіком добродушним, спокійним. Не любив, щоб його чіпали. І сам не чіпав нікого. В усьому погоджувався з шефом, головним лікарем» (Кралюк, 2017: 8). Те, що Левко, герой «Майської ночі», зустрівся саме з героєм «Старосвітських поміщиків», підтверджується також заглибленістю його нового знайомого на своєму внутрішньому світі, а не на подіях, свідком яких міг стати цей юнак. Хоча розмовляє Опанас Іванович із незнайомцем, Левко помічає, що «він говорить більше до себе». Їхня розмова не була тривалою. «Чоловік, – повідомляє розповідач, – напевно, вирішив, що приділив мені достатньо уваги» (Кралюк, 2017: 7), кивнув та попрощався. Пригадаємо, що гоголівський герой, хоча і слухав своїх співрозмовників із приємною усмішкою, навіть розпитував їх, але в цю мить був схожий на дитину, яка «в той час, коли говорить з вами, розглядає печатку від вашого годинника» (Гоголь, 2008b: 9). Не дивує і висновок Опанаса Івановича про молодість як «час буяння, пригод» (Кралюк, 2017: 7). Із гоголівської повісті відомо, що цей чоловік одружився в тридцять років, коли «був молодим і носив вишитий камзол; він навіть досить спритно викрав Пульхерію Іванівну, яку родичі не хотіли віддати за нього; та й про це вже він дуже мало пам'ятав, принаймні ніколи не говорив» (Гоголь, 2008b: 9). Надзвичайно важливим видається те, що першою особою в «Справжньому Мазепі», яка привітала Левка на новому для нього місці, був саме доброзичливий Опанас Іванович.

Очолоє лікарів, Рудий Панько, точніше, Пантелеймон Рудик. Це, як і видавець «Вечорів на хуторі біля Диканьки» в М. Гоголя, людина літнього віку («скоро має йти на пенсію»). Він дуже

«велемовний», а його підлеглі також демонструють «багатослівність, пильно відстежуючи, як на їхнє говоріння реагує головний» (Кралюк, 2017: 8). «Певно, – робить Левко висновок, – від цього говоріння колеги-психіатри отримують насолоду – такий собі гуртовий оргазм... Особливо це шефа стосується. Обличчя у нього світлішає, вогники в очах загораються» (Кралюк, 2017: 8). Згадаємо про те, що історії «Вечорів» розповіли Рудому Паньку його знайомі і що він дуже полубляв ці зустрічі-розмови. Недаремно М. Гоголь зробив його пасічником. Бджоли – колективні комахи. В такий спосіб той, хто піклується про них, також пов'язаний із колективним початком. Так і Пантелеймон Рудик головує дружним колективом лікарів. Невипадковим є й зауваження про те, що Пантелеймон, заступник лікарів – святий. Доречність такої примітки пов'язана також із бджолами. Вони створюють віск, що йде, зокрема, на виготовлення свічок для церкви.

До цієї «згуртованої команди» медиків належить і лікар Вакуленко, в якому читач впізнає героя ще однієї повісті М. Гоголя – «Ночі перед Різдом». Як і коваль Вакула, ескулап Вакуленко «високий, плечистий», він також одружений на красуні Оксані і має сина. Щоправда, той вже не «немовлятко» на руках у «вродливої молодиці», на яку звернув увагу архієрей, що проїздив через Диканьку, а школяр. І краса Оксани «вже прив'яла» (Кралюк, 2017: 17). Але це та ж сама норовлива жінка, в яку закохався гоголівський коваль. Недаремно, почувши «збуджені голоси» своїх нових сусідів, Левко думає: «Вакуленко, схоже, з'ясовує стосунки зі своєю половиною. Мабуть, не приніс їй черевиків...» (Кралюк, 2017: 19). Сама ж Оксана в романі П. Кралюка схожа і на героїню «Ночі перед Різдом», і на Солоху з цього ж твору, і на панночку-відьму з повісті «Вій» (1835), що загубила Хому Брута. А її чоловік не обмежується, на відміну від гоголівського коваля, лише боротьбою за серце красуні. Саме з ним Левко частіше, ніж із кимось іншим, розмовляє про те, що трапляється в лікарні, про байдужість обласних начальників до матеріального стану медиків та їхніх пацієнтів.

Багато в чому Вакуленко та Рудик схожі. Наприклад, у розумінні відносності поділу людства на психічно здорових та хворих. Головний лікар спочатку закликає свого підлеглого припинити порівняння політиків із божевільними, а потім погоджується з ним: «Ми – державна установа. Хоча... Якщо подумати, дехто з наших підопічних міг би бути в політиці, а декотрі політики – нашими пацієнтами... Таке життя: одні божевільні нами керують, а інших ми лікуємо...»

(Кралюк, 2017: 9). Схожі вони і в їхньому ставленні до пацієнтів, розуміючи, що іноді люди приходять у лікарню саме тому, що їм тут краще. На зауваження Левка про те, що за кордоном божевільних не менше, Вакуленко каже: «Хіба що серед зверхників. А простим людям немає коли про дурне думати. І не дуже-то психи у нас по вулицях розгулюють... Самі втікають до лікарень. Легше їм тут...» (Кралюк, 2017: 24). У зв'язку з цим припустимо, що П. Кралюк вибудовує художній світ свого роману на антитезі «центр / периферія». Саме на ній заснована й передмова до першої частини «Вечорів на хуторі біля Диканьки» М. Гоголя, де Рудий Панько зізнається, що «нашому брату, хуторянинові, носа тільки виткнути з своєї глушини на великий світ – матінко моя! Це все одно як, трапляється, іноді зайдеш у покої великого пана: обступлять тебе всі та й почнуть морочити» (Гоголь, 2008а: 33). Між «великим» та «малим» світами немає антагонізму ні в циклі М. Гоголя, ні в романі П. Кралюка, але все ж таки простором душевного спокою, як це не виглядає дивно, виступає в «Справжньому Мазепі» психіатрична лікарня,

якою керує Рудик (Рудий Панько, як його називав про себе Левко).

Висновки. Ознаки роману П. Кралюка як кросовера реалізуються на основних рівнях цього твору: сюжетному, мотивному та персонажному. За типологічними характеристиками «Справжнього Мазепу» можна вважати кросовером історичного спрямування змішаного типу, оскільки в романі поєднані як реальні історичні постаті, так і створені уявою письменників літературні герої. Ключовим автором у сприйнятті твору П. Кралюка постає М. Гоголь, чия творча спадщина активно залучається до тексту. Аналіз «Справжнього Мазепи» дає підстави стверджувати, що орієнтація письменника на жанр роману-кросовера – не тільки постмодерністська гра з відомими класичними творами. Саме відбір персонажів, сюжетних мотивів із «Вечорів на хуторі біля Диканьки» та «Миргороду» обумовлений роздумами П. Кралюка про сучасність, про процеси, що відбуваються у світі і всередині людини. Простеження вірогідної долі гоголівських героїв у теперішньому світі допомагає автору «Справжнього Мазепи» оцінити стан сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєв Є. Сучасна драматургія: жанрові трансформації, модифікації, новації : монографія. Луцьк : Твердиня, 2017. 532 с.
2. Гоголь М. Зібрання творів : у 7 т. / голова ред. кол. М. Г. Жулинський та ін. Київ : Наукова думка, 2008. Т. 1: Вечори на хуторі біля Диканьки. 256 с.
3. Гоголь М. Зібрання творів : у 7 т. / голова ред. кол. М. Г. Жулинський та ін. Київ : Наукова думка, 2008. Т. 2: Миргород. 240 с.
4. Гоголь М. Зібрання творів: у 7 т. / голова ред. кол. М. Г. Жулинський та ін. Київ : Наукова думка, 2010. Т. 6: Духовна проза. 352 с.
5. Дзюба С. Чарівне скельце для національно свідомих... Дебілів : рец. на книгу Петра Кралюка «Римейк». *Твердиня*. Луцьк. 11.03.2009. URL : https://tverdina.ucoz.ua/publ/recenziji/recenziji/recenziji_na_knigu_petra_kraljuka_quot_rimejk_quot/7-1-0-12 (дата звернення: 20.01.2023).
6. Коваль Н. «Римейк» на самих себе. 2012. URL : https://eprints.oa.edu.ua/1393/1/Koval_190612.pdf (дата звернення: 20.01.2023).
7. Кралюк П. Римейк : роман. Луцьк : Твердиня, 2009. 180 с.
8. Кралюк П. Справжній Мазепа. Харків : Фоліо, 2017. 219 с.
9. Кралюк П. Таємний агент Микола Гоголь. Харків : Фоліо, 2021. 188 с.
10. Літературознавча енциклопедія: У двох томах / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : Академія, 2007. Т. 1. 608 с.
11. Поліщук Я. РЕВІЗІЇ ПАМ'ЯТІ : літературна критика. Луцьк : Твердиня, 2011. 216 с.
12. Прищепя Т. Своєрідність процесу міфологізації літературного образу. *Іншомовна комунікація: інноваційні та традиційні підходи* : колективна монографія. Далас : Primedia eLaunch LLC, 2021. С. 238–256.
13. Решетилова О. Божевільня для... Гоголя, Мазепи, Пушкіна та інших. *День*. 2009. 30 квітня. URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/bozhevilnya-dlya-gogolya-mazepi-pushkina-ta-inshih> (дата звернення: 20.01.2023).
14. Філоненко С. Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр : монографія. Донецьк : ЛАНДОН–XXI, 2011. 432 с.

REFERENCES

1. Vasyliiev Ye. Suchasna dramaturhiia: zhanrovi transformatsii, modyfikatsii, novatsii [Modern drama: genre transformations, modifications, innovations] : monohrafiia. Lutsk : Tverdynia, 2017. 532 p. [in Ukrainian].
2. Hohol M. Zibrannia tvoriv : u 7 t. [Collection of works: in 7 vol.] / holova red. kol. M. H. Zhulynskiy ta in. Kyiv : Naukova dumka, 2008. Vol. 1: Evenings on a Farm Near Dikanka. 256 p. [in Ukrainian].
3. Hohol M. Zibrannia tvoriv : u 7 t. [Collection of works: in 7 vol.] / holova red. kol. M. H. Zhulynskiy ta in. Kyiv : Naukova dumka, 2008. Vol. 2: Myrhorod. 240 p. [in Ukrainian].

4. Hohol M. Zibrannia tvoriv: u 7 t. [Collection of works: in 7 vol.] / holova red. kol. M. H. Zhulynskiy ta in. Kyiv : Naukova dumka, 2010. Vol. 6: Spiritual prose. 352 p. [in Ukrainian].
5. Dziuba S. Charivne skeltse dlia natsionalno svidomykh... Debiliv). [A magic glass for nationally conscious... Morons] : rets. na knyhu Petra Kraliuka "Rymeik". Stronghold. Lutsk. 11.03.2009. URL : https://tverdyna.ucoz.ua/publ/recenziji/recenziji_na_knygu_petra_kraljuka_quot_rimejk_quot/7-1-0-12 (date of application: 20.01.2023). [in Ukrainian].
6. Koval N. "Rymeik" na samykh sebe ["Remake" on themselves]. 2012. URL : https://eprints.oa.edu.ua/1393/1/Koval_190612.pdf (date of application: 20.01.2023). [in Ukrainian].
7. Kraliuk P. Rymeik [Remake] : roman. Lutsk : Tverdynia, 2009. 180 p. [in Ukrainian].
8. Kraliuk P. Spravzhnii Mazepa [The Real Mazepa]. Kharkiv : Folio, 2017. 219 p. [in Ukrainian].
9. Kraliuk P. Taiemnyi ahent Mykola Hohol [Secret agent Mykola Hohol]. Kharkiv : Folio, 2021. 188 p. [in Ukrainian].
10. Literaturoznavcha entsyklopediia: U dvokh tomakh [Literary encyclopedia: In two volumes] / avt.-uklad. Yu. I. Kovaliv. Kyiv : Akademiia, 2007. Vol. 1. 608 p. [in Ukrainian].
11. Polishchuk Ya. REvizii pamiaty [Revisions of memory] : literaturna krytyka. Lutsk : Tverdynia, 2011. 216 p. [in Ukrainian].
12. Pryshchepa T. Svoieridnist protsesu mifolohizatsii literaturnoho obrazu [The peculiarity of the process of mythologizing a literary image]. Foreign language communication: innovative and traditional approaches : kolektyvna monohrafiia. Dalas : Primedia eLaunch LLC, 2021. pp. 238–256. [in Ukrainian].
13. Reshetylova O. Bozhevilnia dlia... Hoholia, Mazepy, Pushkina ta inshykh [Madhouse for... Hohol, Mazepa, Pushkin and others]. Day. 2009. 30 kvitnia. URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/bozhevilnya-dlya-gogolya-mazepi-pushkina-ta-inshih> (date of application: 20.01.2023). [in Ukrainian].
14. Filonenko S. Masova literatura v Ukraini: dyskurs / gender / zhanr [Mass literature in Ukraine: discourse / gender / genre] : monohrafiia. Donetsk : LANDON-XXI, 2011. 432 p. [in Ukrainian].